

TEMIDA
2017, vol. 20, br. 2, str. 219-240
ISSN: 1450-6637
DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM1702219H>
Pregledni rad
Priljeno: 28.4.2017.
Odobreno za štampu: 31.8.2017.

Porodične konstelacije kao tretman za prevazilaženje posledica koje nasilje ostavlja na žrtve¹

JASNA HRNČIĆ*

Predmet ovog rada je primena porodičnih konstelacija po Bertu Hellinger-u u radu sa klijentima, sa posebnim osvrtom na rad sa žrtvama fizičkog i seksualnog nasilja. Cilj rada je prikaz i analiza primene porodičnih konstelacija po Bertu Hellinger-u i njenih efekata kako generalno u radu sa klijentima, tako i u radu sa žrtvama fizičkog i seksualnog nasilja. Prikazuje se i diskutuje tehnika konstelacijskog grupnog rada, zasnovana na sistemskom i fenomenološkom pristupu. Analiziraju se osnovni teorijski koncepti porodičnih konstelacija: dve vrste savesti, tri osnovna principa poredaka ljubavi, kao i tri nivoa duše. Razmatra se način prevazilaženja posledica nasilja na žrtve fizičkog nasilja i incesta kroz simboličko povezivanje sa nasilnikom. Kvalitativne i kvantitativne evaluacije pokazuju pozitivne efekte porodičnih konstelacija na rešenje problema i na međuljudske odnose kako aktivnih učesnika konstelacija, tako i njihovih posmatrača. Potrebna su dalja sistematska istraživanja efekata konstelacija na žrtve nasilja i uporedne studije sa drugim terapijskim pristupima.

Ključne reči: tehnika konstelacija, osnovni principi poretka ljubavi, transgeneracijsko prenošenje, nasilje, žrtve.

¹ Rad je rezultat rada na projektu *Rodna ravnopravnost i kultura građanskog statusa: Istorijska i teorijska utemeljenja u Srbiji*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, broj 47021. Nosioc projekta je Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, a rukovoditeljka prof. dr Gordana Daša Duhaček. Rad je predstavljen na međunarodnoj naučnoj konferenciji *Šesta godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije, Novi trendovi u viktimološkoj teoriji i praksi: Dileme i izazovi u zaštiti žrtava*, koja je održana u Beogradu, 26. i 27. novembra 2015.

* Dr Jasna Hrnčić je vanredna profesorka na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. E-mail: jhrncic@gmail.com.

Uvod

Porodične konstelacije po Bert-u Hellinger-u su jedna od najekspanzivnijih evropskih metoda rada sa ljudima u cilju prevazilaženja njihovih psihičkih i socijalnih problema tokom poslednje dve decenije. Osnivač ovog pristupa je Bert Hellinger, koji je osamdesetih godina XX veka počeo u Nemačkoj da praktikuje novi pristup kao odgovor na potrebe stanovništva za psihosocijalnom podrškom. Naime, u ovoj zemlji je tokom Drugog svetskog rata znatan deo stanovništva bio žrtva ili učinilac teškog nasilja, zbog čega su patili ne samo oni, već i njihovi potomci, dok im raspoloživi psihoterapijski pristupi nisu bili od pomoći. Hellinger je razvio metod porodičnih konstelacija koji je primenljiv u prevazilaženju posledica ovog nasilja. Izlazak ove metode iz nemačkog govornog područja u međunarodnu zajednicu je bio iniciran 1998. godine, kada je objavljena knjiga o porodičnim konstelacijama na engleskom jeziku (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998). Hellinger je od tada uticao na mnoge ljude i stekao brojne učenike i sledbenike. Njegove seminare, koje održava na svim kontinentima, pohađa i do 1000 ljudi, dok svake godine sve više ljudi završava obuku za konstelatore. Autor je 83 knjige koje su prevedene na 30 svetskih jezika i koje su među najprodavanijima u oblasti psihoterapije. Njegov rad je dokumentovan i na brojnim drugim nosačima informacija (CD, DVD, audio-knjige i elektronske knjige).² Primena porodičnih konstelacija se proširila sa mentalnih i porodičnih problema na mnoge druge oblasti, u kojima pokazuje svoju upotrebnu vrednost, uključujući lečenje od fizičkih bolesti (Kutschera, Brugger, 2006; Hausner, 2011), poslovne probleme i poslovnu ekspanziju (Stan, 2006; Roevens, 2008; Hellinger, 2009) i nacionalne, etničke i verske konflikte (Hellinger, 2003a, 2003b). Ipak, njegov pristup nije sistematski prikazan u našoj naučnoj i stručnoj literaturi. Hellinger je izazvao brojne diskusije jer je beskompromisno zastupao svoja stanovišta, bez obzira na nekad burne reakcije javnosti. Jedna od najkontraverznijih inovacija koje je ovaj pristup doneo je odnos prema načinu prevazilaženja nasilja i njegovih posledica.

Predmet ovog rada je primena porodičnih konstelacija po Bert Hellinger-u u radu sa klijentima, sa posebnim osvrtom na rad sa žrtvama fizičkog i seksualnog nasilja. Cilj rada je prikaz i analiza primene porodičnih konstelacija po Bert Hellinger-u i njenih efekata u radu sa klijentima, sa posebnim foku-

² Videti: <http://www2.hellinger.com>, stranici pristupljeno 10.2.2017.

som primene porodičnih konstelacija i njenih efekata u radu sa žrtvama fizičkog i seksualnog nasilja.

Tehnika porodičnih konstelacija

Teorijski koncepti Hellinger-a su zasnovani na svedočenju (fenomenološki pristup) i sistematizaciji iskustava nastalih kroz primenu tehnike porodičnih konstelacija. Rad je grupni i može da uključuje od nekoliko do par stotina osoba (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998; Ulsamer, 2003; Cohen, 2006). Učesnici, najčešće u sedećem položaju, formiraju krug, u čijoj sredini je prazan prostor – konstelacijsko polje. U ovom prostoru se odvija konstelacijski proces, koji obično uključuje zaredom nekoliko radova učesnika, tzv. konstelacija. Svako konstelaciji prethodi kratka komunikacija između klijenta i konstelatora, u kojoj se pojašnjava problem koji klijent želi da reši, razjašnjava kontekst problema i određuju elementi koji su ključni za rešenje. Ova komunikacija ne mora da bude pretežno verbalna, ali je važno da se konstelator duboko poveže sa klijentom. Zatim se među prisutnim članovima grupe biraju predstavnici ključnih elemenata, a često i predstavnik za klijenta. Konstelacija počinje da se odvija u polju kada se predstavnici postave u nekom međusobnom prostornom odnosu (postavljaju se na određeno mesto, bez nameštanja udova i glave u određeni položaj). Konstelator komunicira sa predstavnicima, podstiče ih da, kroz pokret ili reč, iskažu stanja, osećanja i kretnje koje imaju iz pozicije u kojoj se nalaze. U skladu sa informacijama koje dobija od predstavnika u polju i sa svojim unutrašnjim saznanjima, konstelator može da predstavnicima sugeriše pokrete, reči i rečenice, kao i da uvodi predstavnike za neke druge pozicije, i slično. U ranom stadijumu razvoja porodičnih konstelacija, konstelator je imao znatnu kontrolu nad rečenicama i pokretima klijentata (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998). U kasnijoj fazi se predstavnici sve više podstiču da se kreću i govore u skladu sa unutrašnjim impulsima, da bi se u poslednje vreme sve više primenjivale tzv. „tihe konstelacije“ u kojima se skoro i ne govori (Hellinger, 2014).

Ukoliko od početka nije uključen u polje, klijent obično u nekom trenutku zauzme mesto svog predstavnika. Konstelacije se, po pravilu završavaju, kada dođe do pomaka koji dovodi do osećanja olakšanja kod učesnika ili do uspostavljanja balansa, tj. do rešenja, kroz završnu isceljujuću scenu. Scenu iscelje-

nja klijent polako integriše u periodu posle završenih konstelacija. Konstelacije se ponekad završavaju i neposredno pre razrešenja ili u trenutku zastoja, pri čemu je moguće da se kasnije nastave, ukoliko konstelator ili klijent osete da je zastoj moguće prevazići. Klijent može da ima snažne emotivne i fizičke reakcije na konstelaciju. Nakon konstelacije se treba uzdržati od analiza, pre-pričavanja i interpretacija događaja i stanja koja su se dogodila tokom konstelacije, i dopustiti klijentu da integriše iskustva kroz koja je prošao tokom konstelacija. Ne planira se dalja saradnja sa klijentom, već je ostavljeno klijentu da odluči da li će se priključiti nekoj sledećoj radionici konstelacija.

Hellinger u svojoj tehnici primenjuje fenomenološki pristup Martin-a Heidegger-a (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998; Cohen, 2006). Cilj je što šire i dublje povezivanje sa svetom. Osnovni metod je prisutnost sada i ovde, svedočenje obilju sveta i otvorenost za fenomene kojima svedočimo. Kontrola nad postupkom se napušta, koraci kojima se postiže neki efekat ne moraju se razjasniti, a sam efekat često izmiče objektivnoj proceni. Ne mora se postići jasno razlikovanje između posmatranih fenomena (Hellinger, 2003a: 53). Namera ka postizanju nečeg u budućnosti ne postoji, ali postoji namera postizanja pune prisutnosti. Prisutnost osvešćuje suštinsku i duboku povezanost osobe sa svetom.

U tehnici je evidentan i uticaj systemske porodične terapije jer se svaka osoba vidi u njenom kontekstu i posmatra i kao sistem po sebi i kao deo širih sistema kojima pripada, počev od porodice pa do nacije i države. Promena se ostvaruje intervencijom u okviru klijentovog/klijentovih sistema. Možda je najintrigantniji u konstelacijskom radu fenomen prenošenja informacija iz sistema klijenta na predstavnike. Naime, osoba čiji se rad izvodi često ima utisak da predstavnici precizno pokazuju suštinske karakteristike osoba, njihovog međusobnog odnosa i situacija, iako, po pravilu, ne poznaju te osobe, a često ni ne znaju koga ili šta predstavljaju. Tako kod tzv. „zatvorenih konstelacija“ predstavnici znaju samo da predstavljaju nekoga ili nešto što je označeno brojem. Predstavnici mogu da iskažu informacije o onome što ni sam klijent ne zna u trenutku rada, već naknadno ustanovi kao tačno. Učesnici često imaju utisak da emocije i pokreti koje iskazuju nisu njihovi, kao da su „pozajmili“ sebe onom što predstavljaju, da bi se to izrazilo kroz njih.

Moguće objašnjenje ovog fenomena daje biolog Rupert Sheldrake (2011). On opisuje fenomen *morfo-genetske rezonance* koja omogućava da prirodni sistemi nasleđuju kolektivnu memoriju od svih prethodnih entiteta iste vrste i

da je obogaćuju sopstvenim iskustvima, koja se, takođe, skladište u njoj. Takođe, ova rezonanca daje osnovu za telepatsku povezanost između organizama, zbog koje je znatno verovatnije da će se neki događaj ponoviti u istoj vrsti, nego da se prvi put desi. Prvi događaj nema mogućnost oslanjanja na prethodnike, dok svaki ponovljeni događaj crpi svoje znanje iz prethodnog događaja iste vrste i postaje sve verovatniji što se više ponavlja. Stvara se snaga navike, koja se prenosi na sledeće entitete iste vrste. Svoje pretpostavke Sheldrake potkrepljuje nizom eksperimenata, u kojima se pokazuje značajna povezanost između informacija odašiljača i primaoca koji ne mogu da komuniciraju preko normalnih senzornih kanala, tako da je put prenosa informacija nepoznat. Dokazao je da ljudi statistički značajno češće pogađaju ko ih zove telefonom (Sheldrake, Smart, 2003), da li ih neko gleda iza leđa (Sheldrake, 2001) ili da li druga osoba gleda u neki objekat (Sheldrake, 2015; Sheldrake, Beeharee, 2016).

Teorijske osnove porodičnih konstelacija

Kao katolički misionar u Zulu plemenu (Južna Afrika) Hellinger je imao priliku da uporedi hrišćansku (katoličku) ideologiju sa duhovnim plemenskim praksama, običajima i ritualima i da uvidi sličnosti i prednosti različitih kultura koje ukazuju na opšteljudske potrebe i procese. Nakon toga se obučavao u grupnoj dinamici od strane anglikanskog sveštenstva, pohađao psihoanalitički trening u Beču, trening za terapiju primalnim krikom Janova i uvodni kurs iz transakcione analize. Učio je geštalt terapiju, porodičnu terapiju, hipnoterapiju Erickson-a, neurolingvističko programiranje, provokativnu terapiju Farelly-ja i terapiju držanjem (eng. *holding therapy*) Irene Precop (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998). Na osnovu ovih uticaja i saznanja dobijenih primenom tehnike porodičnih konstelacija, Hellinger je kreirao svoj teorijski pristup, fokusiran na odnose između ljudi, koje smatra ključnim za osećanje dobrobiti osobe.

Hellinger definiše tri fundamentalne potrebe u svakom ljudskom odnosu: 1) potrebu za pripadanjem tj. vezivanjem; 2) potrebu za balansom između davanja i primanja, tj. za ekvilibrijumom; i 3) potrebu za predvidljivošću i sigurnošću socijalnih konvencija (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998: 5). Ove potrebe su i polazište razmatranja koncepta savesti, koji u Hellinger-ovom pristupu ima centralno mesto. Savest definiše kao funkciju razlikovanja da li to što radimo šteti ili koristi nekom odnosu, smatrajući da „...ono što donosi šte-

tu osećamo kao krivicu, a ono što koristi kao nedužnost“ (Hellinger, 2002: 46). Savest određuje kada ćemo biti krivi a kada nevini i „...da li nam je dozvoljeno da nešto znamo i da osećamo“ (Hellinger, 2014: 10). Savest pojedinca je definisana u odnosu na različite grupe kojima pripada. U okviru individue uporedo postoje različite savesti ovog tipa, kao indikatori prava na pripadnost različitim grupama, koje imaju svoja posebna pravila, pa se u tom smislu može desiti i konflikt između savesti povezanih za različite grupe. Pripadanje nekoj grupi znači i da se isključuju oni koji nisu članovi, koji su drugačiji, te se na njih individualna savest ne odnosi, što omogućava povređivanje ovih „drugih“, uz sačuvano osećanje nevinosti.

Radeći na zapletenostima osoba koje su tražile terapijsku pomoć i svedočeći kretnjama i rešenjima u konstelacijskom polju, Hellinger je uvideo da postoji i šira savest, savest porodice, koja je, po pravilu, nesvesna i koja ima prioritet nad individualnom savešću. Ona je vođena skrivenim poredcima, skrivenim zakonima prirode koji oblikuju ljudske odnose, a o njima se samo indirektno može zaključiti na osnovu uticaja koji imaju na članove porodice. Kada se poštuju, ljubav je podržana, a kada se krše, dolazi do patnje i bolesti (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998: 28). Zbog ovakvog uticaja Hellinger ih zove poredcima ljubavi. Oni se najčešće narušavaju zbog očuvanja savesti pojedinca na uštrb porodične savesti.

Integrišući prethodne uticaje i sistematizujući svoja iskustva tokom primene tehnike porodičnih konstelacija, Hellinger je formulisao tri osnovna principa poretka ljubavi (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998). Prvi princip je *princip celine*. Svi članovi porodičnog sistema imaju jednako pravo pripadanja, bez obzira na njihove druge karakteristike (pol, uzrast, sposobnosti, ponašanje, i slično). Nema razlikovanja dobrih i zlih, pravo pripadanja imaju i krivci i nevini, i ubice i žrtve. Hellinger-ova definicija članova porodičnog sistema je nekonvencionalna. Tu spadaju braća i sestre, roditelji i njihova braća i sestre, njihovi roditelji i roditelji njihovih roditelja, ali i sva začeta deca koja nisu rođena (uključujući i abortiranu decu), svi koji su se pomerili da bi napravili mesto nekome u sistemu: prethodni partneri i oni čiji je gubitak, loša sreća, odlazak ili smrt donela dobit članovima porodice (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998: 152), kao i oni koji su ubili ili teško oštetili člana porodice (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002).

Ako princip celine nije ispoštovan u porodici zato što su neki članovi porodice isključeni, oni često imaju poseban značaj u životu kako njihovih

potomaka, tako i potomaka onih koji su ih isključili. Pod pritiskom porodične savesti da se stvari isprave, deca u sledećoj ili nekoj narednoj generaciji mogu da preuzmu poziciju isključene osobe, ili da na neki drugi način zastupaju isključenog, nastojeći da popune vakuum nastao usled isključivanja.

Drugi princip je *princip ravnoteže između davanja i primanja, održavanja ekvilibrijuma*. Kada se nešto dobije, nešto mora i da se uzvрати. Kada je nešto dato, nešto mora i da se dobije, oštećeno mora da isceli, ono što je obespravljeno mora da se uvaži, a ono što je isključeno, mora da se uključi. Svaki član porodice ima sopstvenu odgovornost za davanje i za primanje i za uspostavljanje balansa između ova dva procesa. On nosi ličnu odgovornost za sve što jeste i nije uradio u svom životu i nosi sam sopstvenu sudbinu, ma koliko ona može da bude strašna ili teška (Ulsamer, 2003: 49). Samo tako može da zadrži lično dostojanstvo. Narušavanje ovog principa kroz neravnotežu davanja i primanja dovodi do preuzimanja na sebe tereta od strane druge osobe u porodici, najčešće deteta, koje time nastoji da ponovo uspostavi ravnotežu. Posebna vrsta balansa između davanja i primanja se dešava u odnosu između roditelja i dece, u kome roditelji, pre svega, daju život a zatim i negu, a deca primaju. Deca ne mogu ovo da vrate svojim roditeljima. Balans se uspostavlja kada deca odrastu i daju svojoj deci ili na neki drugi način pruže drugima ono što su dobili od roditelja. Međutim, roditelji mogu da budu toliko opterećeni da uzimaju od dece i da im deca daju. Deca su vezana za roditelje dubokim vezama i teško podnose kada osećaju da oni pate, pa nesvesno teže da se izjednače sa njima u patnji. Pokušavaju da se brinu o roditeljima tako što preuzimaju njihovu patnju i terete. Tako počinju da funkcionišu kao roditelji svojih roditelja, remeteći proces davanja i primanja između dece i roditelja. Takođe, roditelji mogu da daju deci ono što decu povređuje (dugove, bolesti, obaveze, terete, nepravde, lične privilegije) i da deca to prime. Usled preuzimanja tuđih tereta ili dobijanja od roditelja onoga što ih povređuje, deca mogu da odbiju da prihvate svoje roditelje onakve kakvi jesu, što dovodi do unutrašnjeg osećanja nepotpunosti i praznine (Hellinger, Weber, Beamont, 1998: 94-95).

Treći princip je *princip poretk*. Oni koji dolaze prvi u porodici imaju pravo prvenstva po redu rođenja: dede i babe pre roditelja, roditelji pre dece, starija deca ispred mlađe. Ovaj princip se često narušava usled delovanja prvog i drugog principa. Naime, deca koja zastupaju prethodnog člana porodice koji je isključen usled delovanja prvog principa, ili preuzimaju dugove roditelja i drugih predaka usled delovanja drugog principa, postavljaju sebe na mesto

onih koje zastupaju a ne na ono koje im po redosledu rođenja pripada. Time se postavljaju ispred starijih članova porodice i remete princip poretka (Ulsamer, 2003: 49). Deca tako ne samo da nose teret odraslih i time prestaju da budu mala, već nose i dodatni teret krivice zbog toga što se oglašuju o zahtevu porodične savesti.

Koren ovakvom viđenju nesvesnih uticaja iskustava predaka na potomke se može naći još u radovima Carl Gustav Jung-a (1978). On je smatrao da „...svi oni faktori koji su bili bitni našim bližim i daljim precima, biće i nama bitni, pošto oni odgovaraju nasledenom organskom sistemu. Oni su čak neophodnosti koje se manifestuju kao potrebe“ (Jung, 1978: 66). On je sferu psihičke nasledne mase nazivao kolektivno nesvesno. Ipak, Hellinger-ovi principi imaju svoje naj-snažnije izвориšte u pristupu Ivana Boszormenyi-Nagy-a, koji naglašava ličnu odgovornost svakog pojedinca za posledice koje njegove odluke i akcije imaju na druge ljude. Ove posledice se prenose transgeneracijski. Boszormenyi-Nagy ukazuje na etički balans davanja i primanja u partnerskom odnosu, u kome onaj koji prima duguje i da daje, čime se uspostavlja pravda i poverenje u odnosima, dok disbalans dovodi do prekida poverenja u porodici (Boszormenyi-Nagy, Krasner, 1986: 37). Naglašava značaj lojalnosti u porodičnim odnosima, i značaj koji ona ima za sve ostale odnose. Lojalnost je često nevidljiva, smatra Boszormenyi-Nagy, funkcioniše u okviru porodica kroz generacije i može da ima snažniji efekat nego očigledne akcije i situacije ili naučeni obrasci ponašanja. Zbog ove lojalnosti, deca se mogu dobrovoljno žrtvovati u preuzimanju na sebe odgovornosti i dugova roditelja. Osveščivanje ove lojalnosti oslobađa decu za posvećenost svojim prijateljima, partnerima i porodici (Boszormenyi-Nagy, Krasner, 1986: 15-16).

Transpersonalnost Hellinger-ovog pristupa koja je evidentna u navedenim principima poretka ljubavi, izrazitije se iskazuje u njegovom konceptu *duše*. On razlikuje individualnu, porodičnu ili veliku dušu (Hellinger, 2002). Individualnu dušu naziva životodavnom dušom. Ona povezuje celo telo i daje osobi pravac u skladu sa zakonima prirode. Porodična duša povezuje članove porodice i vodi ih u skladu sa poredcima ljubavi. Velika duša je veća od porodične, ona obuhvata sve i u njoj je sve podjednako važno i prihvaćeno, bez obzira na posledice, odgovornosti i krivice. Izvan je dobra i zla, pre i posle života i smrti. Ona se doživljava kao snaga koja povezuje i izvan smrti i koja nam daje dužnosti izvan nas samih.

Uviđanje skrivenih poredaka u porodici omogućava da se razumeju procesi koji se u njoj odigravaju. Kada se uvide, mogu i da se prihvate, što daje osnovu za rešenje koje se nalazi u ponovnom uspostavljanju poretka ljubavi kroz: 1) uključenje isključenih; 2) preuzimanje krivice od strane krivih za zlodelo i za njegove posledice; 3) uravnotežavanje davanja i primanja; i 4) poštovanje reda rođenja i preuzimanje odgovornosti za sopstvena dela od strane svih članova porodice. Krivcima se tako vraća lično dostojanstvo, a onima koji su preuzeli tuđe se skida teret i oslobađa put za spokojniji i harmoničniji život. Ovo zvuči jednostavno, ali se pokazuje da već prvi korak – prihvatanje onoga što jeste – može biti zahtevan kada se radi o odnosima i situacijama koje su doveli do teških i ireverzibilnih posledica za klijenta i njegove najbliže. Konstelator dobija mudrost i snagu da pomogne klijentima da uvide i prihvate optimalno razrešenje u ovakvim situacijama kroz stabilan kontakt sa velikom dušom, koji mu omogućava nepristrasan pogled na zaplete i puteve njihovog prevazilaženja. On, zatim, sledi pokrete duše u nalaženju dobrog rešenja porodične zapletenosti (Hellinger, 2002). I ovde, kao i u drugim terapijskim pristupima, kvalitet rada konstelatora duboko određuje efekte konstelacija. Koncepti velike duše i ljubavi, centralni u ovom pristupu, ukazuju na bazično duhovnu postavku Hellinger-ovog rada i uticaj hrišćanstva na njegova gledišta.

Povezivanje između žrtava fizičkog i seksualnog nasilja i njihovih nasilnika

Pošto individualna savest nastaje u okviru omeđenih grupa, postoje velike razlike između ljudi u shvatanju nevinosti i krivice, zbog kojih je moguće počiniti zločin i osećati se nevino (Hellinger, 2003a, 2003b). Učešće u masovnim ubijanjima u ratovima, po pravilu, ne izaziva osećanje krivice, već se smatra dužnošću prema zemlji, pa se učinioci strašnih zločina mogu u tome osećati nedužno. Konstelacijski rad pokazuje da se posledice ubistva ili teškog fizičkog nasilja, makar je ono učinjeno „mirne savesti“, osećaju daleko posle izvršenja zločina. Što je zločin teži, to se njegove posledice duže prenose kroz generacije (Hellinger, 2003a, 2003b, 2003c). Kao što je već pomenuto, u ovom pristupu žrtve se smatraju članovima porodičnog sistema nasilnika, a ubice članovima porodice žrtve. Međutim, najčešće ni porodica žrtve, ni porodica ubice tako ne smatra, već iz svog sistema isključuje žrtvu tj. ubi-

cu svog člana. Zbog principa jednakog prava pripadanja svih članova porodice, često neko u sledećoj generaciji porodice nasilnika preuzima na sebe da zastupa isključenu žrtvu, a neko u sledećoj generaciji porodice žrtve preuzima na sebe da zastupa isključenog ubicu. Veoma je opasno imati saosećanje prema ubici koji ne preuzme odgovornost za delo, smatra Hellinger. Dete koje preuzme na sebe posledice ubistva je u visokom riziku da izvrši samoubistvo ili da na drugi način prerano umre. Ipak, kada osoba ubije u ratu pod pritiskom izvršavajući tuđa naređenja, posledice nisu tako teške (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 144).

Jedan od najtežih zločina je ubistvo člana sopstvene porodice, što može dovesti do teških poremećaja u sledećoj generaciji. Ovakvo ubistvo cepa dušu klijenta koji, shodno principima porodične savesti, istovremeno zastupa dve suprotstavljene strane – i ubicu i žrtvu, cepajući se iznutra, i kroz ovo dvostruko preuzimanje remeti princip poretka, što može da dovede do psihotičnog poremećaja shizofrenog tipa.

Kako prevazići ovako teške i duboke traume u sopstvenom životu, ili u životu svojih predaka čiji teret sada nose sledeće generacije? Primena fenomenološkog pristupa u konstelacijama je dala u osnovi jednostavno rešenje: da se kroz konstelacijski rad direktno ili kroz predstavnike, povežu žrtva i nasilnik. Oni se obično uopšte međusobno ne vide na početku takvog konstelacijskog rada i ne mogu da uspostave kontakt. Kada učinilac uspe da uspostavi kontakt, često počne da oseća patnju svoje žrtve i da pati zajedno sa njom, i da preuzima odgovornost za svoje delo, što omogućava žrtvi da se više otvori za kontakt. Ovaj proces prate teška osećanja i kod žrtve i kod nasilnika, da bi se, često veoma polako i pod teretom teških događaja, na kraju povezali, pa i sa olakšanjem zagrlili. Kontakt žrtve sa zločincem, saosećanje nasilnika sa patnjama žrtve i njegovo prihvatanje odgovornosti za zločin, omogućava žrtvi da prevaziđe svoju patnju, a prestupniku da povрати svoje dostojanstvo priznajući krivicu i sam snoseći posledice svog zlodela. Svoje dostojanstvo žrtva nalazi u njenoj nevinoj patnji, pri čemu je ključno da je ova patnja ne čini boljom od drugih.

Ukoliko se radi o događaju iz prethodne generacije, kod klijenata se vidi vidno olakšanje kada se žrtva i nasilnik povežu (Hellinger, 2003a, 2003b). Klijent je onda oslobođen obaveze da zastupa isključene i/ili teško oštećene članove porodice. Ukoliko se radi o nasilju koje se desilo samom klijentu, često je potrebno prethodno osnažiti klijenta da bi mogao da se suoči sa traumatskim događajem i njegovim krivcem, i da zatim prevaziđe tešku situaciju. Klijent

tokom nasilja često izgubi kontrolu nad situacijom, da bi nakon njega izolovao traumu izazvanu nasiljem od ostatka ličnosti i tako smogao snagu da nastavi dalje (Ruppert, 2014). Ponovno dolaženje u kontakt sa traumatskim iskustvom može nositi veliki strah od ponovne povrede. Klijent se može osnažiti za povezivanje sa tim iskustvom tako što mu se omogući da sam vodi konstelaciju koja se bavi njegovim problemom uz podršku konstelatora (npr. primenom tehnike „konstelacija namere“, Ruppert, 2014) i da tako uspostavi kontrolu nad događajem. Kada se kroz konstelacije proživi trauma uz podršku prisutnih i saosećanje i preuzimanje odgovornosti krivca, žrtva ima mogućnost da je celovitije sagleda i da uvidi i proživi alternativno rešenje, te tako dobije snažan podsticaj za zaceljivanje povrede.

Kako je moguće da se žrtva i ubica zagrlje i da to bude rešenje? Povezivanje na ovaj način ne znači da je učinilac razrešen odgovornosti za delo, naprotiv, on tek tada u potpunosti snosi posledice dela. Telesni kontakt između žrtve i ubice pokazuje da su oni povezani sudbinom – događaj ubistva je zauvek obeležio ne samo ubijenog, već i ubicu. Hellinger govori da se oni mogu sjediniti kroz veliku dušu, u kojoj su svi isti bez obzira na dobro ili zlo koje su počinili u realnom životu (Hellinger, 2003a, 2003b). Značajno je i da se nađe mesto u porodičnom sistemu i za ubicu i za žrtvu, na kome ih drugi članovi sistema mogu prihvatiti sa poštovanjem. Mesto ubice je van njegovog porodičnog sistema, pošto je on privučen svojom mrtvom žrtvom i pripada porodici žrtve. Nekad se u konstelacijama pokaže da su i ubica i žrtva imali ubilačku nameru, a da je ubica bio uspešniji u izvršenju. U ovom slučaju razrešenje je u priznavanju ove sličnosti i, opet, u povezivanju u zajedničkoj sudbini.

Pristup Hellinger-a nasilju i zločinu je u saglasju sa pristupom restorativne pravde, koju Tony Marshall definiše kao „... proces u kome se sve strane, uključene u određeni prestup, skupe da zajedno nađu način kako da se nose sa posledicama prestupa i njegovim implikacijama u budućnosti...“ (Marshall prema Van Ness, Strong, 1997: 5). Jedan od najuticajnijih teoretičara ovog pravca Zehr je smatrao da su osnovni ciljevi restorativne pravde: da ključne odluke o načinima prevazilaženja posledica kriminala donose oni koji su najviše pogođeni kriminalom, što su pre svega žrtve i počinitelji; da pravda više isceljuje i transformiše i da se smanji verovatnoća daljih prestupa (Zehr, 2002). U restorativnom pristupu, žrtve, prestupnici i članovi zajednice se ujedinjuju u zajedničkom naporu da ponovo ispravno postavje narušene odnose, najčešće kroz direktnu komunikaciju prestupnika i žrtve. „Pokret restorativnog

pravosuđa je nastao je kao pokušaj da se ponovo razmisli o potrebama koje stvara kriminal, kao i o ulogama koje se implicitno podrazumevaju u kriminalu“ (Zehr, 2002: 13). Potrebe žrtve su: razumevanje šta se desilo, pokazivanje drugima šta joj se desilo i prihvatanje toga od strane drugih, osnaživanje kroz aktivno učestvovanje i uticaj na proces rešavanja slučaja koji vraća osećaj kontrole u sopstvenom životu u odnosu na traumatski događaj, kao i naknada od strane učinioca kako kroz povraćaj pretrpljenog realnog gubitka, tako i u simboličnom smislu. Potrebe prestupnika su da prihvati odgovornost za povredu koju je počinio, da nastavi sa ličnim razvojem radi zaceljivanja povreda koje su dovele do prestupničkog ponašanja, i potreba za pripadanjem zajednici na dostojanstven način. Proces povezivanja žrtve i prestupnika u konstelacijskom radu izlazi u susret upravo ovim potrebama, i čini korak dalje u istom pravcu u kome ide i restorativno pravo, povezujući žrtvu i prestupnika u zajedničkoj sudbini. Restorativni pristup ima dobro dokumentovane pozitivne efekte i na žrtve i na učinioce (Libman, Hrnčić, 2007).

Primena porodičnih konstelacija u radu sa žrtvama fizičkog i seksualnog nasilja od strane roditelja

Fizičko i seksualno nasilje roditelja nad decom ima teške i dugotrajne posledice po dete. Deca često u odbrani sebe odbacuju i isključuju nasilne roditelje, ali i preuzimaju na sebe krivicu, osećajući ličnu odgovornost za nasilje nad njima i njegove posledice, što ih dodatno oštećuje (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998; Greenberg, Bruess, Conklin, 2011: 538). Hellinger smatra da se ljudi „...osećaju kompletni kada oba roditelja imaju mesto u njihovom srcu“ (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 72). Stoga, isključivanje roditelja nasilnika ima kao posledicu osećanje praznine i nekompletnosti, a često i psihičke i somatske simptome kod deteta.

Porodične konstelacije omogućavaju žrtvi da u potpunosti prihvati svog nasilnog roditelja, ukoliko on/ona, direktno ili kroz svog predstavnika u konstelacijama, odgovorno nosi svoju krivicu i pati zajedno sa žrtvom. Žrtva može i da sagleda i prihvati ulogu drugih značajnih osoba u ovom nasilju. Kada je Hellinger upitan kako je moguće da je za decu žrtve teškog seksualnog i fizičkog nasilja od strane roditelja isceljujuće da se povežu u ljubavi sa nasilnim roditeljima, on je odgovorio da je prvo bitno da se prihvate roditelji kakvi jesu i da

se prihvati život koji su roditelji dali detetu. „To znači da se sačuva život koji su mi dali, čak i kada je to protiv mojih roditelja...Poštovanje mog života, takođe, podrazumeva i poštovanje njih“ (Hellinger prema H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 109). Takođe, poštovanje roditelja znači i da „... poštujem njihovu krivicu i posledice ove krivice bez mešanja“ (Hellinger prema H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 109). Tek tako deca mogu da se odvoje od posledica nasilja svojih roditelja, da nastave svoj život i nađu bolje mesto za sebe, bez opterećenja onim što je bilo (Hellinger, 2003d).

Abortus se doživljava u konstelacijskom polju kao izuzetno nasilan čin, jer se plod u kontekstu porodičnih konstelacija smatra za ravnopravnog člana porodice od trenutka kada je začet. Roditelji često osećaju duboku krivicu zbog odluke i čina abortusa, kao i duboku patnju zbog gubitka deteta na ovaj način. Kako su ova osećanja često neiskazana, a abortus i abortirano dete nepriznati i isključeni iz porodičnog sistema, abortus može dovesti do psihičkih (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 116) i somatskih simptoma kod roditelja (Hellinger, 2003d: 195-197) i učiniti ih nedostupnim za njihovu živu decu. Par, najčešće, ne može posle abortusa da održi partnersku vezu (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002:15). Živa deca su često povezana sa abortiranom decom, zastupajući ih kroz lične probleme i simptome jer su najčešće isključena iz porodičnog sistema (Hellinger, 2014: 156-157). Ona, takođe, mogu da se plaše svojih roditelja jer za njih osećaju da su sposobni da prekinu život svog deteta te su time i živa deca u opasnosti. Rešenje se u konstelacijskom radu nalazi u iskazivanju krivice i tuge roditelja zbog abortusa i povezivanju u ljubavi sa svojom abortiranom decom.

Posebno je teška situacija incesta, koja neretko dublje i teže optereti dete od „samo“ fizičkog nasilja. Često se u konstelacijama pokaže da roditelji imaju problem i da je dete regrutovano da im pomogne, kao i da je drugi roditelj sučesnik incesta. Tipična inicijalna situacija je da jedan roditelj odbija da ima seks sa drugim roditeljem (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 132). Dete, nesvesno, prihvata incest iz ljubavi prema drugom roditelju, npr. devojčica iz ljubavi prema majci dobrovoljno staje na mesto majke kao seksualni partner svom ocu (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998: 125; Hellinger, 2003c: 137). Odbijanje seksualnog odnosa jednog roditelja i dobrovoljnost deteta ne razrešava incestnog roditelja od odgovornosti. Deca su uvek žrtve, koje incestna situacija duboko povređuje, remeti porodične odnose i teško narušava dalji razvoj partnerskih odnosa. Dobrovoljnost deteta je u

skladu sa drugim iskustvima u konstelacijskom radu koja pokazuju da su deca spremna i da dobrovoljno umru za roditelje (Hausner, 2011; Hellinger, 2014). Veoma osetljiv aspekt incesta je u tome da dete neretko oseća i zadovoljstvo u incestnom činu koji ne uključuje nasilje. To ne znači da je dete krivo – ono i tada ostaje nevino. U ovakvoj situaciji, Hellinger smatra da „...ako dete sledi sledeće korake, prvo da prizna da je nevino, drugo da je moglo biti i uživanja, i treće da su isključivo roditelji odgovorni, onda dete može biti kasnije slobodno za drugog partnera i može slobodno da voli oba svoja roditelja“ (Hellinger, 2003a: 137). Ovakav pristup izaziva kontraverze u javnosti zbog fokusa na reparaciju a ne retribuciji čak i kada se radi o teškoj povredi deteta, kao što je incest. I ovde je rešenje u prihvatanju krivice od strane oba roditelja, iskazivanju žaljenja zbog počinjenog nasilja, a od strane deteta u prihvatanju roditelja i krivice roditelja za incest i nemešenju u način na koji će se roditelji sa njom nositi (H. Beaumont, C. Beaumont, ten Herkel-Chaudhri, 2002: 134-135).

Čak i kada dete hoće da se osveti roditelju, nije dobro to podržavati, jer često plaća veliku cenu za to (Hellinger, Weber, Beaumont, 1998: 287). Hellinger ističe važnost izuzimanja deteta iz procesa krivičnog gonjenja incestnog roditelja, naglašavajući da treba biti vrlo oprezan i pažljiv u uzimanju izjave od deteta. Dete tog roditelja i dalje beskrajno voli, a krivični postupak može da ga dovede u situaciju da bude protiv njega i da se prikloni drugom roditelju, koji je, neretko, i sam veoma odgovoran za nastalu situaciju. Time se dodatno oštećuje dečija duša. Često je najteže za dete osuđivanje neposredne socijalne sredine.

Nalazi Hellinger-a o incestnoj dinamici su u skladu sa istraživanjima dece koja su doživela incest od strane oca. Majke ove dece su često emocionalno distancirane i rezervisane prema deci, dok vulnerabilno dete, tipično, vidi oca kao roditelja koji ih voli jer sa njima više komunicira i više vodi računa o njima, uprkos incestnom ponašanju (Greenberg, Bruess, Conklin, 2011: 538). Istraživanje sprovedeno među 68 žena žrtava incesta je pokazalo da je njih 62% barem ponekad osećalo fizičko zadovoljstvo tokom incesta, čiji su izvršioc i 47% slučajeva bili biološki očevi, a u 18% majke (Newman, Peterson, 1996). Veoma je značajno da se time ne negiraju posledice incesta po dete, koje su često izuzetno teške (Greenberg, Bruess, Conklin, 2011: 538). Kada su konfrontirani, većina incestuoznih očeva izgleda kao da im je iskreno žao, ali ogromna većina ne smatra da su učinili nešto pogrešno, smatrajući ispravnim da edukuju svoju decu o seksu i da koriste decu da zadovoljne sopstvene seksualne

želje. Mnogi odbijaju da prihvate da su zaista povredili svoju decu (Greenberg, Bruess, Conklin, 2011: 538). Deca, obično, ne pričaju o ovom iskustvu drugima (Newman, Peterson, 1996) zbog krivice i sramote, zbog zastrašivanja od strane nasilnika da će biti odbačena i zbog toga što nisu sigurna šta treba da misle o ovom iskustvu jer ga često očevi smatraju normalnim a majke su emocionalno isključene (Greenberg, Bruess, Conklin, 2011: 538).

Efeki konstelacija

Efeki konstelacija na opštu populaciju klijenata

Kvantitativna istraživanja efekata konstelacija su retka. Istraživanje koje je Thomas sproveda na internetu elektronskim upitnikom obuhvatilo je 223 korisnika porodičnih konstelacija iz nekoliko zemalja (Thomas, 2010). Kao daleko najčešći razlog učestvovanja u konstelacijama su navedeni problemi u odnosima (53,4%), a nešto ređe problemi mentalnog (13,9%) i opšteg zdravlja (12,1%). Čak 86,1% ispitanika je smatralo da su im konstelacije pomogle da reše svoje probleme, a njih 54,8% je procenilo da je došlo do umerene do izrazite promene na bolje. Istraživanje Sethi (2010) je pokazalo da su evaluacije privatnih odnosa 30 učesnika konstelacija, date nakon završetka konstelacija, bile neznatno pozitivnije nego pre njihovog početka, dok su iste odnose nedelju dana kasnije procenili znatno pozitivnije. Nalaz sugerše da konstelacije imaju izrazitiji odložen, nego neposredan efekat.

Hunger i saradnici (2014) su efekte konstelacija istražili primenom eksperimentalnog dizajna, slučajno raspoređujući 208 učesnika u jednu od dve grupe: grupu koja je uključena u trodnevnu radionicu porodičnih konstelacija i grupu koja je čekala na uključivanje u radionicu (kontrolnu grupu). Promena je merena dve nedelje i četiri meseca posle seminara upitnicima EXIS-peers, OQ-45 i FEP. Učesnici konstelacija značajno su poboljšali iskustvo u ličnom socijalnom sistemu nego kontrolna grupa. Oni su imali i značajno bolje iskustvo u zauzimanju za svoje potrebe (autonomija), prihvatanju stvari takvih kakve jesu (usklađenost) i u optimizmu da se buduće izazovne situacije mogu pozitivno rešiti (samopouzdanje). Poboljšanje se pokazalo dve nedelje posle konstelacija i ostalo stabilno 4 meseca kasnije. Između aktivnih učesnika (koji su imali svoj konstelacijski rad) i posmatrača (koji su bili samo učesnici u rado-

vima drugih) nije bilo značajnih razlika. Hunger i saradnici posredno zaključuju da je veličina efekta jedne radionice porodičnih konstelacija uporediva sa veličinom efekta porodičnog i bračnog savetovanja, a da je manja od efekta terapije koja se odvija u vremenu (Hunger i dr., 2014: 301-302).

Efekti konstelacija sa žrtvama, nasilnicima i njihovim potomcima

Hellinger je nekoliko knjiga posvetio prikazu konstelacijskog rada sa žrtvama zločina i njihovim potomcima, u kojima je detaljno prikazan konstelacijski proces koji je, često, imao kao neposredan efekat osećanje olakšanja i dobrog mesta klijenta u svom porodičnom sistemu (Hellinger, 2003a, 2003b, 2003c). On uglavnom nije dokumentovao dugoročne efekte konstelacija, smatrajući da konstelator ne treba da se raspituje o tome iz poštovanja prema autonomiji klijenta (Hellinger, Weber, Beamont, 1998). Hausner (2011) je pratio efekte porodičnih konstelacija, prikazujući tri studije slučajeva transgeneracijskog prenošenja posledica fizičkog nasilja, u kojima je, nakon primene konstelacija, došlo do povlačenja simptoma (Hausner, 2011: 220-225, 232-235).

Sistematsko kvalitativno istraživanje efekata konstelacija na zločince je sprovedeno među zatvorenicima muškog pola koji su služili dugu (najčešće doživotnu) zatvorsku kaznu zbog ubistva ili silovanja (Cohen, 2008). Obuhvatalo je 13 konstelacija na ličnu temu koje je uradilo devet zatvorenika. Oni su smatrali da su im konstelacije pomogle da se nose sa teškim emocijama i otuđivanjem od svojih voljenih, kao i u suočavanju sa žrtvama svojih zločina i sa smrću voljenih. Iako im je često bilo izuzetno teško da se suoče sa svojim žrtvama, priznavanje i prihvatanje svoje krivice je „...imalo efekat otvaranja svoga srca ka saosećanju i razvijanje snažne odlučnosti da podrže život“ (Cohen, 2008:160).

Diskusija

Nalazi sugerišu da porodične konstelacije doprinose rešavanju problema zbog kojeg je osoba došla, poboljšanju međuljudskih odnosa, povećanju autonomije, usklađenosti sa svetom i samopouzdanja, kao i povlačenju simptoma poremećaja. Ipak, samo jedno od prikazanih istraživanja je primenilo ekseperimentalni dizajn, dok nedostaju istraživanja u kojima se efekti konstelacija porede sa efektima drugih psihoterapijskih pristupa. Istraživanja aktera

fizičkog i seksualnog nasilja nisu obuhvatala dovoljno veliki uzorak niti su sistematski sprovedena.

Pozitivni efekti nakon učešća u samo jednoj radionici porodičnih konstelacija, dobijeni u istraživanju Hunger i saradnika (2014), mogu se objasniti time što se u konstelacijama prevazilazi subjektivnost klijentovog iskaza o problemu, omogućava uvid u sistemske zapletenosti i dobija podrška sistema za pozitivnu promenu. Klijent može da izražava sebe slobodno i da proživi rešenja u realnoj interakciji sa predstavnicima elemenata svoga sistema, kroz sva svoja čula i često uz vrlo snažne emocije, dobijajući iskustvo koje može imati transformatornu snagu realnog iskustva. Dokumentovane dobiti od konstelacija koje imaju predstavnici u konstelacijama drugih ljudi se mogu tumačiti povezanošću konstelacija u kojima su učestvovali sa njihovim ličnim problemom, kao i mogućnošću da se u konstelacijama dožive raznovrsne emocije i situacije, oseće različite sudbine i uvidi širok spektar mogućih rešenja zahtevnih situacija, čime se povećava emotivno i socijalno iskustvo osobe, empatija, tolerancija, repertoar mogućih rešenja i razumevanje socijalnih situacija.

Navedena istraživanja su pratila rad renomiranih konstelatora, koji su temeljno edukovani za terapijski rad sa ljudima i vođenje konstelacija, oprezni i posvećeni u konstelacijskom radu. Međutim, ubrzo nakon širenja porodičnih konstelacija van uske grupe stručnjaka mnogi su počeli da vode konstelacije bez adekvatne edukacije i supervizije. Nestručno, ishitreno i neosetljivo vođenje konstelacija, bez potpune prisutnosti, fokusa na klijenta i na njegov sistem i svesti o rizicima za klijenta, ukoliko se ne poštuju njegove potrebe i granice, kao i neosnovani komentari i preporuke, mogu da doprinesu povećanju problema, umesto njegovom rešenju. Traumatizovane i viktimizirane osobe mogu na ovaj način da dožive retraumatizaciju i sekundarnu viktimizaciju. Klijentima se preporučuje provera kompetencija konstelatora/konstelatorke za efikasne i konstruktivne intervencije u okviru porodičnih konstelacija.

Porodične konstelacije su, prevashodno, namenjene prevazilaženju posledica fizičkih, psihičkih i emocionalnih povreda na žrtve, učinioce i njihove potomke i otvaranju prostora za promenu koja je sistemski podržana. One omogućuju podršku sistema za promenu disfunkcionalne navike i razvoj novih veštine, ali najčešće ne daju mogućnost da se sistematski razvijaju nove navike i veštine. Takođe, one u svojoj izvornoj formi podrazumevaju grupni rad, te nisu pogodne za klijente koji nisu spremni da izlažu svoje privatne odnose i unutrašnje prostore pogledu drugih ljudi. U ovim slučajevima principi i tehnike

porodičnih konstelacija se mogu primeniti u individualnom pristupu, kada su elementi sistema predstavljeni figuricama ili papirima raspoređenim na podu, a njihove pokrete u polju izvode terapeut i klijent (Franke, 2005).

Zaključak

Porodične konstelacije po Hellinger-u daju novi pristup ne samo tretmanu mentalnih poremećaja i problema, već i širokom spektru drugih problema. Jedinstven doprinos Hellinger-a je na teorijskom nivou jasno formulisanje tri principa porodičnog funkcionisanja i opisivanje tri nivoa savesti, a na praktičnom nivou konstelacijska tehnika korišćenja predstavnika kao izvora informacija o klijentu i njegovom socijalnom polju. Iskustvo iz konstelacijskog rada, koji pruža kompleksan uvid u problemsku situaciju sa stanovišta sistema kojima klijent pripada, a često daje i razvojna rešenja, za klijenta može imati snagu realnog iskustva i može biti snažan motivator za promenu.

Posebno mesto u ovom radu zauzimaju nasilnici i njihove žrtve. Porodične konstelacije jesu nastale kao odgovor na potrebe nemačkog naroda da se nosi sa posledicama zločina koji su se dešavali tokom drugog svetskog rata, a koje su trpeli potomci žrtava i učinilaca. Porodične konstelacije rešenje za to nalaze kroz saosećanje učinioca za patnju svoje žrtve, prihvatanja krivice i odgovornosti za posledice svog zlodela i kroz duboko povezivanje žrtve i nasilnika, koje se dešava u simboličnom procesu u konstelacijskom polju. Ovo rešenje oslobađa i povezuje, rasterećujući žrtve, nasilnike i njihove potomke. U svojoj osnovi je slično modelima susreta između žrtve i prestupnika koji se primenjuju u okviru restorativne prade. Posebno je koristan kada su učinioci nasilja roditelji, što dovodi do dubokog konflikta unutar deteta zbog teškoća u prihvatanju nasilnog roditelja, uz istovremenu snažnu privrženost prema njemu i osećanje krivice za nastalu situaciju. Povezivanje sa nasilnikom i njegovu saosećanje sa žrtvom daje rešenje koje ne oslobađa nasilnog roditelja, ali mu vraća dostojanstvo kroz preuzimanje odgovornosti i samostalno nošenje krivice za delo. Ono žrtvu rasterećuje tereta teških osećanja, omogućava potpunije prihvatanje roditelja i time i bolju ličnu integraciju, i oslobađa žrtvu za kvalitetnije odnose sa ljudima i puniji život.

Ovakav pristup čak i tako teškim delima, kao što su ubistvo i incest, izaziva kontradikcije zbog alternativnog odnosa prema zločinu, koji neki pogrešno

tumače da oslobađa učinioca odgovornosti. Brojni prikazi procesa konstelacija pokazuju pozitivne efekte na učesnike, uključujući i žrtve zločina i njihove potomke. Znatno ređa kvantitativna istraživanja potvrđuju dobrobiti ovog pristupa, ali nedostaju sistematske studije koje se bave poređenjem efekata ovog pristupa sa drugim terapijskim modalitetima, kao i sistematske studije efekata konstelacijskog rada sa žrtvama nasilja i njihovim potomcima. Kompetencije konstelatora duboko određuju efekte porodičnih konstelacija, čija nestručna primena nosi rizik od retraumatizacije i sekundarne viktimizacije.

Literatura

Beaumont, H., Beaumont, C., ten Herkel-Chaudhri, J. (ur.) (2002) *Touching Love: Bert Hellinger at Work with Family Systems*. Fourth edition. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Boszormenyi-Nagy, I., Krasner, B. R. (1986) *Between Give and Take. A Clinical Guide to Contextual Therapy*. East Sussex, Hove: Brunner-Routledge.

Cohen, D. B. (2006) Family Constellations: An Innovative Systemic Phenomenological Group Process from Germany. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 3, str. 226-233.

Cohen, D. B. (2008) *Systemic Family Constellations and Their Use with Prisoners Serving Long-term Sentences for Murder or Rape*. San Francisco: Saybrook Graduate School and Research Center, doktorska disertacija.

Franke, U. (2005) *In My Mind's Eye: Family Constellations in Individual Therapy and Counselling*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Greenberg, J. S., Bruess, C. E., Conklin, S. C. (2011) *Exploring the Dimensions of Human Sexuality*. Fourth Edition. Sudbury: Jones and Bartlett Publishers.

Hausner, S. (2011) *Even If It Costs me My Life: Systemic Constellations and Serious Illness*. New York: A Gestalt Press Book.

Hellinger, B., Weber, G., Beaumont, H. (1998) *Love's Hidden Symmetry: What Makes Love Work in Relationships*. Phoenix: Zeig, Tucker & Theisen.

Hellinger, B. (2002) *Insights: Lectures and Stories*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Hellinger, B. (2003a) *Peace Begins in the Soul: Family Constellations in the Service of Reconciliation*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Jasna Hrnčić *Porodične konstelacije kao tretman za prevazilaženje posledica koje nasilje ostavlja na žrtve*

Hellinger, B. (2003b) *Farewell: Family Constellations with Descendants of Victims and Perpetrators*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Hellinger, B. (2003c) *Rachel Weeping for Her Children: Family constellations in Israel*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Hellinger, B. (2003d) *To the Hart of the Metter: Brief Therapies*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Hellinger, B. (2009) *Success in Life Success in Business*. Bischofswiesen: Hellinger Publication.

Hellinger, B. (2014) *Looking Into the Souls of Children: The Hellinger Pedagogy in Action*. Bischofswiesen, Gemany: Hellinger Publication.

Hunger, C., User, A. B., Link, L., Schweitzer, J., Weinhold, J. (2014) Improving Experience in Personal Social Systems through Family Constellation Seminars: Results of a Randomized Controlled Trial. *Family Process*, 2, str. 288–306.

Jung, K. G. (1978) *Duh i život*. Beograd: Radiša Timotić.

Kutschera, I., Brugger, C. (2006) *What's Out of Order Here? Illness and Family Constellations*. Munchen: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Libman, M., Hrnčić, J. (2007) *Priručnik za specijalističke studije u veštinama medijacije između oštećenog i maloletnog učinioca*. Beograd: Centar za medijaciju.

Newman, A. L., Peterson, C. (1996) Anger of Women Incest Survivors. *Sex Roles*, 7/8, str. 463-474.

Roevens, J. L. M. (2008) *Systemic Constellations Work in Organizations*. Netherlands: Universiteit van Tilburg, doktorska disertacija.

Ruppert, F. (2014) *Trauma, Fear and Love: How the Constellation of the Intention Supports Healthy Autonomy*. Steyning: Green Balloon Publishing.

Sheldrake, R. (2015) Linking Minds through Joint Attention: A Preliminary Investigation. *Journal of the Society for Psychological Research*, 921, str. 193-200.

Sheldrake, R., Beeharee, A. (2016) Is Joint Attention Detectable at a Distance? Three automated, Internet-based Tests. *Explore*, 1, str. 34-41.

Sheldrake, R., Smart, P. (2003) Videotaped Experiments on Telephone Telepathy. *Journal of Parapsychology*, 67, str. 187-206.

Stan, J. J. (2006) *Fields of Connection: The Practice of Organizational Constellations*. Groningen: Zalsman Grafische Bedrijven.

Thomas, G. K. (2010) *Therapy in the New Millennium: New Sciences and their Application to Therapy-Effectiveness of Systemic Family Constellations*. Northridge: California State University, master rad.

Ulsamer, B. (2003) *The Art and Practice of Family Constellations*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.

Van Ness, D. W., Strong, K. H. (1997) *Restoring Justice*. Cincinnati: Anderson Publishing Co.

Zehr, H. (2002) *The Little Book of Restorative Justice*. USA: Intercourse.

Internet izvori

Hellinger Scientia. Dostupno na: <http://www2.hellinger.com>, stranici pristupljeno 10.2.2017.

Sheldrake, R. (2001) Follow-Up: Research On The Feeling Of Being Stared At. Dostupno na: http://www.csicop.org/si/show/research_on_the_feeling_of_being_stared_at, stranici pristupljeno 2.11.2015.

Sheldrake, R. (2011) Morphic Resonance & Morphic Fields: Collective Memory & the Habits of Nature. *New Dawn Special Issue*, 15, dostupno na: <http://www.newdawnmagazine.com/articles/morphic-resonance-morphic-fields-collective-memory-the-habits-of-nature>, stranici pristupljeno 7.11.2015.

Sethi, Y. (2010) Does the Process of Family Constellations Improve Relationships and Wellbeing? Dostupno na: www.familyconstellations.com.au/research_Dec_2010_doc.pdf, stranici pristupljeno 7.2.2013.

JASNA HRNČIĆ*

Family Constellation as a Treatment for Overcoming the Consequences of Violence on Victims

The subject of this paper is the implementation of family constellations by Bert Hellinger in work with clients with special emphasis on victims of physical and sexual violence. Although extremely popular in Europe and the world it has not been presented in Serbian scientific literature. As the approach has been developed in

* Dr Jasna Hrnčić is Associate Professor at the Faculty of Political Sciences, University of Belgrade. E-mail: jhrncic@gmail.com.

Germany as an answer to the situation where a significant part of population was a victim or perpetrator of violence during the Second World War causing suffering not only to them, but also to their offsprings, it offers a special contribution to the work with victims of violence. The aims of the paper are the presentation and analysis of the implementation of family constellations by Bert Hellinger and their effects generally in work with clients as well as with victims of physical and sexual violence. The technique of family constellations based on systemic and phenomenological approach is presented and discussed. Work is in the group, where participants form the circle and person who seeks problem resolution invites representatives - persons who are crucial for problem solution previously agreed with constellation facilitator – constellator. The constellator communicate with the representatives, encouraging them to express feelings, sensations and movement that will facilitate progress towards finding the optimal solution. The basic theoretical concepts are also analysed, including two types of conscience (individual and family), three basic principles of orders of love (principle of equal right to belong, principle of balance between giving and taking and principle of order) and three levels of the soul (individual, family and great soul). The approach to overcoming consequences of violence on victims of physical violence and incest through symbolic interconnecting with the perpetrator is analysed. When it is applied to violence the victim has an opportunity to get a more comprehensive understanding and to experience an alternative solution that could generate impulse for overcoming the violence. A frequent solution is that the perpetrator takes responsibility and expresses guilt for the deed and suffers together with the victim. That enables the victim to accept and overcome the effects of the violence. This solution is also useful in overcoming consequences of incest because it enables the victim to accept the perpetrator as a member of family. The victim could also have an insight into the role of other family members and significant others, accept it and find a better place in the family for himself/herself. This approach causes different reaction with public with its focus on reparation instead on retribution even in such a difficult issue as incest. Qualitative and quantitative evaluations have documented the positive effects of family constellations on problem solving and social relations of both active and observing participants. Further systematic researches of constellations' effects on victims of violence and comparative studies with other therapeutic approaches are needed.

Key words: constellation technique, basic principles of order of love, transgenerational transmission, violence, victims.